

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בין השמשות

(ל"א ב') **משנה:** על שלוש עבירות נשים מתות בשעת לידתן: על שאינן זהירות בנדה, בחלה, ובהדלקת הנר.

(ל"ב א') (ומברר) מאי שנא בשעת לידתן? אמר רבא: נפל תורא חדד סכינא.

וגברי היכי מבדקי? אמר ריש לקיש: בשעה שעוברין על הגשר. על הגשר ותו לא? אימא כעין גשר.

אמר רבי ינאי: אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס; ואם עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו.

(ל"ד א') **משנה:** שלושה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה (לפני חשיכה): עשרתם, ערבתם (עירובי תחומין, שאסור בין השמשות), הדליקו את הנר.

(המשך **משנה:**) ספק חשכה ספק אינו חשכה, אין מעשרין את הודאי (דתיקון מעליא הוא). ואין מטבילין את הכלים (מטומאתם, שנראה כמתקן כלי), ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי (דלא דמי למתקן, דרוב עמי הארץ מעשרים הם), ומערבין (עירובי חצרות¹), וטומנין את החמין.

אמר רבא: אמרו לו שניים, צא וערב עלינו. לאחד, עירב עליו מבעוד יום. ולאחד עירב עליו בין השמשות. זה שעירב עליו מבעוד יום, נאכל עירובו בין השמשות. וזה שעירב עליו בין השמשות, נאכל עירוב משחשיכה - שניהם קנה עירוב. דבין השמשות ספיקא הוא, וספיקא דרבנן לקולא (ולאותו שהניח ביום ונאכל עירובו בין השמשות, אנו מחשיבים כאילו נאכל בלילה. ולאותו שהניח בין השמשות, מחשיבים כאילו הניח ביום וקנה עירוב).

שיטות הראשונים

איסור שבות בין השמשות: דעת רבי (עירובין ל"ד ב') שכל דבר שהוא משום שבות, לא גזרו עליו בין השמשות, ורבנן פליגי עליה. והלכה כרבי. דעת **רש"י** שמה ששנינו במשנתנו בין השמשות אין מעשרים את הודאי, אע"ג דשבות בעלמא הוא, אתי דלא כרבי. דאילו לרבי שרי, אף שלא לצורך מצוה. דעת **הרמב"ם** דאתי אף כרבי; שגם רבי לא אמר, אלא בכה"ג שהוא צורך מצוה או דוחק². ודעת **הראב"ד**, שלא התיר רבי לעשות מעשה בשבות דרבנן בין השמשות, אלא שלגבי עירוב הקלו לדונו כאילו יכול לעשות כן, כדי שלא לפסול עירובו בכך. **והשו"ע**³ פסק כרמב"ם.

1. שעירובי תחומין, תיקון מעליא. דאסמכוה רבנן תחומין אקראי. ואפילו למאן דאמר תחומין דרבנן כדאמרין בעירובין (דף נ"א א') ילפינן מקום ממקום ומקום מניסה כו'. אבל עירובי חצרות חומרא בעלמא הוא (שלא יטעו ויבואו להתיר טלטול ברשות הרבים), ולא מיקרי שביתה מעלייתא, וספקא דבין השמשות שפיר דמי. רש"י.

2. ביאור הגר"א או"ח רס"א, א.

3. או"ח שז"ב; או"ח שמב"א; או"ח תט"ב. **ודעת הגר"א כראב"ד** (ראה שנות אליהו, על משניות שבת, סו"פ שני, ד"ה ספק חשיכה). לגבי מה שכתב המחבר **כל הדברים** האסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות, כתב המשנ"ב (שמב, ס"ק א), לישנא ד'כל' לאו דוקא. דיש דברים שאיסורן מדברי סופרים וגזרו עליהן ביה"ש אף לצורך מצוה, כגון המבואר לקמן (תט"ג) בשו"ע, וכן להעביר פחות פחות מד' אמות. והטעם, משום דהם קרובים לבוא לידי מלאכה גמורה דאורייתא גזרו בהם טפי. וכן הרבה פוסקים סוברים

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אמרו לו שניים ערב עלינו, לאחד ערב מבעוד יום וכו' שניהם קנו עירוב: רש"י פירשה בעירובי תחומין, וכן כתב הרמב"ם. ואע"פ שספק חשיכה אין מערבים עירובי תחומין, הנ"מ לכתחילה. אבל בדיעבד, כשר⁴. ומשמע דכל שכן לעירובי חצרות דקילי טפי. ורבנו חננאל, העמידה בעירובי חצרות דוקא. וכן דעת רבינו תם, רא"ש, רמב"ן, ורשב"א⁵. והשו"ע⁶ סתם כרמב"ם, ובשם ויש חולקים כתב כרבינו תם וסיעתו.

שולחן ערוך

(או"ח, הל' שבת, סימן רסא)

א. ספק חשיכה, והוא בין השמשות, (הינו כדי שיעור הלוח ג' רביעי מיל אחר שקיעת החמה (טור בסימן רצ"ג וכדלקמן סוף סימן ב') (ושעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל') אין מעשרים את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות ואין מערבין עירובי תחומין (וע"ל סי' תט"ו ס"ב), אבל מעשרין את הדמאי וטומנין את החמין ומערבין עירובי חצרות (וע"ל סי' שצ"ג). ומתיר לומר לגוי, בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת; וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה. הגה: וכן מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קדם חשיכה יכול לומר להדליק הנר ושאר דברים שצריך (מהרי"ן סי' קי"ו) וע"ל סי' שמ"ב.

ד. אחר עניית ברכו, אף על פי שעדין יום הוא, אין מערבין ואין טומנין משום דהוא קבליה לשבת עליה; ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו.

(או"ח, הל' שבת, סימן שז)

כב. כל שבות דרבנן מתיר בין השמשות לצורך מצוה, כגון לומר לגוי להדליק לו נר בין השמשות; או אם היה טרוד והצרך לעשר בין השמשות...

(או"ח, הל' שבת, סימן שצג)

ג. ערב לשנים, לאחד מבעוד יום ונאכל העירוב בין השמשות, ולאחד ערב בין השמשות, שניהם קנו עירוב; שלאותו שנאכל עירובו בין השמשות אנו חושבים אותו לילה, ולאותו שהניח עירובו בין השמשות חושבים אותו יום. אבל אם ערב עליו בין השמשות ונאכל עירובו בין השמשות, אסור.

(או"ח, הל' עירובי תחומין, סימן תטו)

ב. אין מערבין עירובי תחומין בין השמשות, ואם ערב, עירובו ערוב.

דאין מערבין עירובי תחומין ביה"ש אף שהוא לצורך מצוה. וכן מלאכה שאינו צריך לגופה חמור משאר איסור דרבנן, ואסור בכל גווני ביה"ש, אף אם נימא דעצם איסורו הוא דרבנן, וכל שכן דלהרמב"ם הוא דאורייתא. וכל זה דוקא כשלא קיבל עליו שבת. אבל כשקיבל עליו שבת, אסור לעשות שום שבות בעצמו, אפילו לצורך מצוה. מקורות - רש"י (שבת, ח' ב', ד"ה ורבי היא; עירובין ל"ב ב', ד"ה בין השמשות). ראב"ד (הו"ד ברשב"א, ח"י ל"ג ב', ד"ה והא; עבוה"ק, בית נתיבות היט; ריטב"א ל"ב ב', ד"ה והא דקאמר; שבת ל"ד א', ד"ה מתניתין). רמב"ם (הל' שבת כד, י).

4. כרבי יוסי שאמר, עירובין ל"ה א', ספק עירוב כשר.

5. ב"י או"ח שצג, ומה שכתב רש"י שעירוב תחומין חל בספק חשיכה עכ"פ בדיעבד, כרבי יוסי, כתב הרא"ש (סי' כב): ואין לומר הני מילי (שאסור להניחו ביה"ש) לכתחילה, אבל בדיעבד מהני, כדפירש רש"י, וכרבי יוסי דאמר (בעירובין ל"ה א') ספק עירוב כשר. דעד כאן לא מכשר רבי יוסי אלא הניחו מבעוד יום ונפל גל עליו או נשרף או תרומה ונטמאת, ספק מבעוד יום ספק משחשיכה, משום דאמר אוקמינן אחזקתן וקיים היה בין השמשות. אבל הניח עירובו בין השמשות לא מכשר רבי יוסי. וכ"כ תוספות.

6. או"ח תטו, (ראה ביה"ל שנשאר בצ"ע על פסיקתו, לציין מה הצ"ע). מקורות - רמב"ם (הל' עירובין ויג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

איסור הטמנה בערב שבת וכשבת

(ל"ד א') (שנינו במשנה) ספק חשכה ספק אינו חשכה... טומנין את החמין.

אמר רבא: מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה? גזירה שמא ירתיח⁷.

אי הכי בין השמשות נמי ניגזר (שלא להטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל)!

סתם קדירות רותחות הן (שסמוך לביה"ש הוא מעבירה מעל האור, ואין לחשוש שהצטננה).

(ל"ד ב') ואמר רבא: מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום? גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת.

ויטמין! גזירה שמא יחתה בגחלים.

שיטות הראשונים

איסור הטמנה במוסיף הבל ובשאינו מוסיף: דעת רש"י, ראב"ד, רשב"א, רא"ש, ור"ן, שדבר המוסיף הבל אסור להטמין כלל. דבר שאינו מוסיף הבל אסור רק בשבת⁸. ודעת רי"ף ורמב"ם שדבר המוסיף הבל אסור מבעוד יום ובשבת, ומותר בבין השמשות⁹. דבר שלא מוסיף הבל אסור בשבת. והשו"ע¹⁰ פסק כרא"ש וסיעתו.

טעם גזירת איסור הטמנה באינו מוסיף הבל: רש"י פירש גזירה שמא ימצא קדירתו שנצטננה כשירצה להטמינה וירתיחנה תחילה ונמצא מבשל בשבת. ודעת רשב"א ור"ן שאין בישול אחר בישול, בין בלח בין ביבש, אלא גזרו שמא יחמם קדירתו ויחתה בגחלים, ויתחייב משום מבעיר¹¹.

דין תבשיל שהוטמן בדבר המוסיף הבל: כתב הר"ן (גבי מעשה דאנשי טבריה, דמהתם שמעינן) דהמטמין בדבר המוסיף הבל, התבשיל אסור אפילו בדיעבד. וכתב הרמב"ן דדוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה אין לנו (לאסור). וכן פסק השו"ע¹².

שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל: כתב בהגהות מרדכי, דשרי לאכול. והשו"ע סתם, והרמ"א¹³ כתב כדבריו

7. פירש רש"י, גזירה שמא ימצא קדירתו שנצטננה כשירצה להטמינה, וירתיחנה תחילה, ונמצא מבשל בשבת. וראה להלן.
8. גירסתם בגמרא: מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל? שמא ירתיח. ובמוסיף הבל? שמא יטמין ברמץ, ויחתה בגחלים. וכן דעת הראב"ד להלכה (למרות שגרס כרמב"ם).
9. גירסת הר"ף ורמב"ם: מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום, גזירה שמא ירתיח. וראה ר"ן מה שביאר ברמב"ם. המאירי כותב שכך מפרש הר"ף עצמו בתשובה. וכן הרמב"ן כותב שדברי הר"ף נוטים לפירוש הרמב"ם.
10. או"ח רנ"א. מקורות - רמב"ם וראב"ד (הל' שבת ד,ב). רי"ף (יד ב בדפיו). רא"ש (סי' כג). ר"ן (יד ב ברי"ף, ד"ה אמר רבא מפני).
11. ויתבאר עוד להלן, בסוגית בישול אחר בישול. מקורות - רש"י (ל"ד א', ד"ה משחשכה).
12. או"ח רנ"א. מקורות - ר"ן (פרק כירה, יח א ברי"ף, ד"ה גרסי). רמב"ן (ח' ל"ט ב', ד"ה ממעשה).
13. או"ח רנ"א. וכתב המשנ"ב (ס"ק י) טעם היש אומרים הוא דסבירא להו דהטמנה שווה בזה לשהיה (שמותר לאכול כששכח ושיהיה, אפילו מצטמק ויפה לו, רג"א). והנה דעת המ"א והט"ז והגר"א דהמחבר ס"ל דאפילו בשוגג אסור לאכול עד מוצ"ש, ולכן סתם הדבר. ומכל מקום נראה דבמקום הצורך יש לסמוך על דעת הי"א הזה, שהרבה אחרונים מצדדים כן, ובפרט אם נתבשל כל צרכו דבלאו הכי יש מקילין (בהטמנה באופנים בהם הותרה שהיה, רשב"ם ועוד, רנ"ז), על כן אין להחמיר בזה לענין דיעבד בשוגג. מקורות - הגהות מרדכי (הו"ד בדרכי משה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בשם יש אומרים.

שולחן ערוך

(או"ח, הל' שבת, סימן רנז)

- א. אין טומנין בשבת, אפלו בדבר שאינו מוסיף הבל; אבל בספק חשכה, טומנין בו. ואין טומנין בדבר המוסיף הבל אפלו מבועד יום, ואם הטמין בדבר המוסיף הבל, התבטל אסור אפלו בדיעבד. ודוקא בצונן, שנתחמם או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה, מתר.
- הגה: יש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל, שרי לאכל (הגהות מרדכי).
- ויש אומרים דכל זה אינו אסור אלא כשעושה לצורך לילה, אבל כשמטמין לצורך מחר, מתר להטמין מבועד יום בדבר שמוסיף הבל. (מרדכי ריש פרק פירה ובית יוסף סוף סימן רנ"ג בשם שבולי לקט), ובדיעבד יש לסמוך על זה ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.
- ב. אפלו תבטל שנתבטל כל צרכו, אסור להטמין בשבת אפלו בדבר שאינו מוסיף הבל. ומכל מקום לשום כלים על התבטל כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שרי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כסוי על הקדרה (ועין לעיל סי' רנ"ג).